

KEYSERLING A MAGYAROKRÓL.

ALLE Völker sind natürlich scheusslich... Az önben gyarlóság-got a közösségek nagyságukhoz mért arányban tükrözik és túlozzák...

Így kezdődik a darmstadti bölcslőnek Das Spektrum Europas című új könyve, amelyben nem kisebbre vállalkozik, minthogy Európa népeinek lelki színeképét adja. A tudományos igényt, amit költői túlzással sejdített meg címében ez a könyv, csakhamar foszlós, ködképszerűen gomolygó, bizzar szövésű színfoltokká halkítják le az alája sorakozó fejezetek — az angolokról, franciákról, németekről, olaszok-ról, magyarokról... A magyarokról, akiknek ebben a sokszor epésfordulatú, fölényes, kesemység, mulatságos és nem egyszer mélységekbe villanó könyvben aránylag a leglendületesebb, a legihletettebb s mondjuk — a legkeyserlingibb fejezetet szenteli a balti gróf, velünk példázván az „úr-népek“ amaz elméleti típusát, amely az „udvarias népek“ társaságában alkot szabálymegerősítő kivételt a könyv fentidézett első mondatának drasztikus megállapítása alól.

A könyvről maga Keyserling mondja, hogy az szatirikus és ironikus s a képek, amiket a népekről fest, nem elvont terv alapján alakultak ki, hanem azok tudattalanjának spontán alkotásai, amelyekhez gondolkozásának még kevesebb köze van, mint ahogy ez a Reisetagebuchban történt. Az író megállapításai és ítéletei ehhez képest merőben szubjektívek, sőt — a magyarokról szólván — csaknem líraiak. A könyvnek értékjelzését, részünkről, minden filozófiája, divinatórius ereje, intuíciós mélységei ellenére — sőt talán éppen ezekért — a szépirodalom rovatában könyveljük el. Elsősorban és kiváltképpen költészet ez, mert belső élmények fűtik és színpompás vegetációja is azzá teszi; filozófiai, vagy metafizikai, mert a realitások absztrakt átélésekké ködlenek át benne. És csak ezeken túl nevezhetné valaki néplélektani és politikai baedekemek, amelyet váratlan és meglepő fordulatokkal és gondolatvezetéssel szerkesztett. Össze egy találékony, rejtélyes ingeniumú és szellemes bölcslő.

A könyvnek tartalmát a maga egészében áttekinteni és ilyen szűk helyen átfogóan megértéltetni lehetetlen feladat volna. Keyserlingen minden — még olyan virtuóz — kompendiális csak ront és profanizál. Épp azért meg kell elégednünk azzal, hogy az angolok, franciák, németek, spanyolok és olaszok után a magyarokról a könyv közepébe ékelt fejezetnek a gondolatmenetét — rendkívül töredékesen ugyan, — de lehetőleg a szerző szavaival adjuk itt vissza.

Már az intonálás fejcsóválásra készíthet sokakat. A rólunk kihúzott

lendületes planéta ugyanis — a „csikós“ és „puszta“ stereotípiájára emlékeztető — cigánymuzsikával indul meg. Az Indiájára Keyserlingnél ez, úgy látszik, elkerülhetetlen volt. Csakhogy a cigánykérdés nála nem olcsó közhely és fakult néprajzi illusztráció, hanem régi és új impressziók átélése. Beszél az orosz és a spanyol cigányról s figyelmet arra, hogy számos szent ének, amiket Indiában hallott, a magyar cigánymódnak felel meg. A magyar cigány melódikája és harmóniája — szerinte — indiai. Ebben az indiai dallamban a lovas-nomád harcok után megpihenő hódítónak a lelke visszhangzik.

Ugyancsak közhelyként hatna, ha nem Keyserling yenné a tollára, a magyarok arisztokratizmusa is. A magyar arisztokratizmus elemzése új szint, értéket és jelentőséget nyer nála. Úgyszólván európai értelművé teszi. Szerinte a magyarok Európának a legarisztokratikusabb népe. Az arisztokrata, Keyserling szerint, egy különös zoológiai species. Az arisztokratát absztrakt elgondolás alapján sem indokolni, sem tagadni, nem lehet. Egyszerűen van. Hogy aztán konzervatív-e vagy radikális, ez tisztára az arisztokrata fiziológiájának a kérdése, nem pedig a jobb vagy rosszabb belátásé. Az arisztokraták maguk között — szerinte — mindig republikánusok. Ez az ő normális államformájuk. Nehezen tűrnék meg maguk fölött azt, aki náluk többre tartja magát. Hogy aztán mégis, a történelem szerint, az arisztokráciák sokszor monarchikusán szerveződnek, ezt azzal a tudattalanul ható belátással lehet megmagyarázni, hogy mindük szuverénsége mindannyiukat éppen szuverénségükben veszélyeztetné.

Keyserling úgy találja, hogy a magyar nép akarja és kívánja a szociális különbségtévést, egyesek személyi szuverénitását. Ellentétes ebben az angollal, amelynek a kompromisszumos gentlemantípus az ideálja. A gentlemanalakzat ugyanis kompromisszumos eredmény a személyi szuverénitás és a szociális egyenlőségigény közt. A magyar nem irigylí urainak különállását; inkább büszke rája. Azonosítja velük magát; ideálok ők fiai^számára; a legjáva önnönlelkének s ezért nem mérkőzhet velük. Vannak népek és milliói az egyeseknek, akik becsvágyukat vidoran élék fel és másokkal való azonosításban, mint ahogy az igazi keresztény a Megváltóban boldogan ismeri el példányképét.

Az arisztokratikusán szerveződött népek a legnagyobb belső differenciálódásra, rang- és nívóérzékenységre képesek s ezért az egyes náluk inkább érvényre is juthat. A demokratikus érzületűek, vagyis akik a mindenáron egyenlőnek a követelményéből indulnak ki, más különbséget, mint mennyiségit, nem ismernek el.

Keyserling szerint azonban az arisztokrata nemcsak külön állattani fajtság, hanem emberiségérték is, amelynek kiteljesedéséhez külső körülmények kellene. A született proletár csak proletársorban érheti el típuskiteljesülését, amit a bolsevizmus igen jól tud. A született király, lélektanilag is, merőben más valami, mint „közönséges halandó“. Még kis tehetség esetén is áttekint olyan összefüggéseken, amiket más körben csak a kivételes tehetség tudna. Hasonlóképpen van ez a grandseigneurémel, az arisztokrata legfelsőbb típusánál és Ösképénél. Az embermivolt benne és általa fejeződik ki a legtökéletesebben. Még a kormányzó fejedelemnél is magasabb típus ez, mert nem válik spedá-

lis irányúvá. A grandseigneur, minden családi büszkesége ellenére is, ember marad s nem különböztet — mint a fejedelem — a közönséges halandó és a maga fajtája között. Ehhez képest kasztokon felül él; a noblesse obiige szabja meg életét s mentes minden kicsinyestől és aprólékostól. Magánérdeke nincs; független; értéke a létezésében van. A magyar főnemes a szó valódi értelmében — nemes. S mint-hogy az ő szelleme irányít, a magyar nemzet ennek megfelelően a maga egészében nemes. Bármennyi hibája is van a magyarnak, ideálja: a nagylelkűség, az adni-, az áldoznikészség.

... Így zengi — továbbra is saját szavaival szólván — Keyserling az énekek énekét a Nagyúrról. És teljes meggyőződésből teszi ezt — folytatja — éppen Magyarországgal kapcsolatban, mert minden, ami valaha Európát nagygyá tette, azon az arisztokratikus szellemen nyugszik, amely ma csak a magyarságban él. Hódítóként jöttek a magyarok, mint ahogy minden európai nép így kezdte. És éppen a hódító etosz az európai etosz. A munka mint olyan szubaltern; mit sem teremt. Az alkotásban, a teremtésben nem rajta van a hangsúly. A magasabb emberi csak ott fejlődhet, ahol az ember úrnak és nem szolganak érzi magát. Csak aki úrnak érzi magát, engedhet másoknak is teret. A szolgaságban kényszerítőén lép fel a gettóérzés, vagyis a „szárdiniasdoboz ideál“, amely szerint mitsem jelent az, ha netán valaki — egyenlővé préselve — felülkerül. A demokráciában, vagyis, ahol mindenki felküzdheti magát, szükségszerűen irigység uralkodik, amely a nagyot elnyomja s legfőlebb az átlagértéket ismeri el olyanféleképpen, ahogy azt Musset koporsójánál egy francia képviselő szavalta: *il fut non seulement un grand poéte, il fut un honnéte hőmmé...* Nem csoda hát, ha minden eddigvaló kultúrát a hódító úmépek teremtettek meg. Az igazi emberiségideált ma sem a kompromisszumos angol gentlemantípus, hanem a grandseigneuri valósítja meg, amely embertársát, önmagáért, az adás erényéből szereti. Magyarország az egyetlen országa Európának, amelyben ez dönt. És mert csak a látható ideálok hathatnak, Európa számára a legnagyobb jelentősége van annak, hogy Magyarország helyesen méltányoltassék.

A speciális problémák tekintetében, az elmondottak után, kellenül kell Keyserlingnek bevallania, hogy ez az ország, abszolút előnyei mellett, bizonyos értelemben, egyúttal valami visszamaradottat is képvisel és sajnos, igen soknak másként kellene lennie, hogy Magyarország azzá válhasson, ami a rendeltetése. Szerencsére a magyar seigneurialis típus visszamaradottsága azonban még nem elintézettséget, hanem inkább történelmi ifjúságot jelent. A magyarok lényegileg még non elhasznált nép; valószínűleg csak kezdő középkorukat élték még át. Mindenütt — még proletár körökben is — egy új nemesség! ideál után való vágy él s azért lehetséges, hogy — más utakon ugyan, mint az olasz vagy az orosz — de etappe-okat szöknek majd át s magasabbra jutnak, mint amit eddig elértek. Földrajzpolitikai helyzetük nem utolsó sorban szól e mellett. Szomszédjaikkal szemben fölényben vannak, mert öserősebbek s nem kevésbé ravaszok, mint ezek. E mellett parlamentáris-politikai tapasztalataik régebbiek, mint a briteké. Mi sem érthetőbb, hogy megbántásnak érzik azt, hogy az elnyomottak közé

taszították őket. Belpolitikailag hasonló állapotban vannak, mint az angolok Robert Perl korában. Csakhogy ez csupán a visszapillantás szempontjából jelent hátrányt, a jövőbetekintés szempontjából ez egyszerűen erő és használhatatlanság. Előre kell jutniok! És máris mérőföldes csizmákkal haladnak. Ha külpolitikailag lassan is, mert a nép kicsiny és kényszerbékék fojtják, belpolitikailag annál inkább. Nincs távol az az idő, hogy keleten jelentősebb szerepet játszanak majd, mint valaha.

A turáni vérkeveredésnek a hódító-, az uralkodótípus kialakulásában Keyserling döntő jelentőséget tulajdonít. A különben vérszomjas és romboló ösztönű árják Atilához, Dzsingiz kánhoz és Timurhoz mérhetőket nem szültek. A turáni vér főerénye mindenekelőtt a jellem-erő. A magyarok a mongol vér kiirihatlan átütő ereje alapján, minden keveredés ellenére is, megtartották a turánság pozitív alapelveit. Nem hiányoznak természetesen annak a negatív oldalai sem. Ilyen a keleti pompaszeretet, a kellemetlen értelemben vett keleti hiúság, amely egyébként a Boszporusz felé haladva a kilométerek arányában nő. Minden turáni meta&dkátlan, harcos, uralkodni vágyó; ridegségüket vad, dionysosi erő kompenzálja. A turánit tartják a Rossz princípiuma hordozójának, ami azonban már a turáni előnyök pozitív oldalához kapcsol, mert a rombolásból lesz az újjászületés. Kain lelkezi a kultúrát s minden hatalomgyakorlás ebből a szellemből, a „nem“-et mondás bátorságából sarjadhathat csupán.

Ímígy szól Keyserling-Zaratusztra merész és sajátos elmélete., amelynek hízelgő refrénje újból csak az, hogy a magyarok született urak. A szomszédnépek — talán a szerbet kivéve — épenséggel nem azok. Hogyne volna tehát a magyaroknak politikai jövőjük? Amikor alkalmazkodni is tudnak, hacsak fantasztikumuk el nem ragadja őket és van a mindenkori lehetőségek iránt is érzékük. Persze a szellemiek és a lélek terén — valószínűleg — emberiségjelentőségűt nem hoznak majd létre. Lényükben — amint ez jellegzetes az úrtermészetűekre nézve—legfőleg csupán a jogi formalizmus fékszik. De hát senki sem — még úrtermészet sem — tudhat mindent és a népek legjobb esetben csak kiegészítik egymást.

Ezt a jövőmondó planétát adja rólunk új könyvében Keyserling. Amint már mondtuk, a kétségtelenül leglegendésebbet, a legkeyserlingibbet, úgyhogy, egybevetve azt a többi népek asztrológiai spektrumával, eszünkbe juthat a francia mondás: me jugeant je me déplaís, me comparant je suis fiére. Mert Keyserling planétái korántsem ily kedvezőek, különösen akkor, ha az angolok antüntellektualizmusát avagy a franciák kicsinyes és zárkózott provincializmusát és a svájci hájas demokratizmus Tell Vilmoskodását gúnyolja ki és szatirálja. Elhisszük neki, amit előszavában mond, hogy ezekben a képekben saját lényének ironikus és szatirikus oldalait élte ki s míg természete e felhasználatlan erőinek e könyvön való munkálkodásának éveit alatt szabad folyást engedett, csodálatos belső felszabadulást élt át.

Valahogy így kellett ennék történnie a magyarokról szóló fejezet megírásánál is. Azt kell hinnünk, hogy magának Keyserling tudatlanságának valamilyen kőszá szikrája gyújtotta fel benne ezt a nietzschei

lobogású görögtüzet az arisztokratizmusról s a mi lényünk merőben ártatlan ennek az arisztokratizmusnak azokban az értelmezésében, amelyeket a magyarsággal kapcsolatban ad. Úgy véljük, hogy bölcséletlélektani távlatai ezúttal csakugyan délibábokká fordították meg könyvében az igazságokat. A varázslat kívülről láttatta meg velem, ami pedig belül, Keyserlingben van. A spektrum nem ilyen költői színváltású, a magyar lélek arisztokratizmusa nem ilyen fellengős, nem ilyen gögös, nem ilyen démonikusan nietzschei — majd azt is mondtuk: hisztérikus, hanem nyugodt, mély és egyszerű. Rangos léptünk, díszmagyarjaink és állítólagos romanticizmusunk csak csalóka külszín — kelmeiség, ahogy ezt régebben mondták s Keyserling optikája, ezeken — a sokszor etnográfikus — külsőségeken ferdült el. Őt is megtévesztik a külföldi köztudatba oly kiirthatatlanul beévedött általánosítások. Ezek korrekcióját vajmi bajos, még azzal az intuitív érzékléssel is, elvégezni, amelynek pedig Keyserling oly nagy mestere. Divináló erejéből, amely mélységekbe villan és amely soha nem sejtett, távol-eső összefüggéseket világít meg, kétségtelenül nem futja erre. Világos továbbá az is, hogy Európa népei, melyeknek lelki tartalmát könyvében felrajzolta, sokszor fejcsóválva, néha bosszankodva, a legtöbbször pedig sértődöttén veszik majd tudomásul a róluk adott színeképet. Ezzel szemben biztos azonban az is, amint ezt éppen Keyserling pszichanalitikus tájékozódásaiból bizonyára tudja, hogy az ilyen sértődéseket a legtöbbször a megfejtéseknek találó volta váltja ki. A magyaroknál azonban ezt a visszahatást nélkülöznie kell, aminthogy öntelt szédület sem fog el soraira.

Egyszerűen tudomásul vesszük, hogy akadt író, akinek nevét világhír fonja körül s aki különösen merész és újfelfogású és ez az író a maga egyéni felfogása és excentrikus gondolatfűzései révén ugyanoda jut el, ugyanoda helyezi el a magyar problémát, ahol az teljes súlyával a valóságban is fekszik és feküdt is mindig. Ez pedig az, hogy a magyarság nemcsak Európa, hanem az emberiség számára tartalmaz értékeket; továbbá, hogy az úgynevezett nyugati kultúra, csupán a Kárpátölelte egységes magyar zónával egyetemben lehet teljes, integer és védett...

Olyanfélekép, ahogy talán Kossuth mondta: a magyarságnak európai, sőt több — világjelentménye van.

FELSZEGHY BÉLA.